

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

สมัยกรุงศรีอยุธยา เมืองราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี สมุทรสงคราม นครชัยศรี นครสวรรค์ ชัยนาท สุพรรณบุรี สมุทรสาคร ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ปราณบุรี นครนายกเป็นหัวเมืองชั้นใน (จัตวา) ที่มีมาแต่ครั้งสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ^๑ มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์อย่างยิ่งเพราะเป็นเมืองหน้าด่านสำหรับป้องกันข้าศึกก่อนจะเข้ามาถึงเมืองหลวง เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พม่าได้กวาดต้อนพลเมืองจากหัวเมืองชั้นในกลับไปเป็นจำนวนมาก ฉะนั้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นรัฐบาลไทยจึงมีนโยบายเสริมสร้างความมั่นคงของหัวเมืองชั้นในโดยอพยพกลุ่มชนต่าง ๆ ได้แก่ ลาว เขมร ญวน จีน ฮ่อ มอญ ด้วยวิธีการกวาดต้อน และเกลี้ยกล่อมให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานสลับกับหมู่บ้านไทยในหัวเมืองชั้นในเป็นจำนวนมากเพื่อทดแทนพลเมืองที่ถูกพม่ากวาดต้อนไป

จากที่กล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า จังหวัดฉะเชิงเทราเคยเป็นหัวเมืองชั้นในที่มีกลุ่มชนต่าง ๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐาน จากการสำรวจพบว่ามีทั้งกลุ่มคนลาว เขมร จีน ฮ่อ และมุสลิมอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะกลุ่มคนจีน ลาว และเขมร กลุ่มคนจีนเป็นกลุ่มที่พบได้ทั่วไปในพื้นที่ของจังหวัดและมักจะประกอบอาชีพค้าขาย กลุ่มคนลาวซึ่งแบ่งออกเป็นลาวพวนและลาวเวียงพบมากในอำเภอพนมสารคาม และอำเภอสนามชัยเขต ส่วนกลุ่มคนเขมรพบได้ในอำเภอบางคล้า อำเภอบ้านโพธิ์ อำเภอแปลงยาว อำเภอพนมสารคาม และอำเภอราชสาส์น

พื้นที่บริเวณอำเภอพนมสารคาม และอำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทราในปัจจุบันเดิมเคยมีฐานะเป็น "เมืองพนมสารคาม" ขึ้นกับกรมมหาดไทย ในสมัย ร.๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้ยกบ้านท่าชานเป็นเมืองพนมสารคาม^๒ พื้นที่บริเวณเดียวกันนี้

^๑ ถนอม อานามวัฒน์ และคณะ, ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ไทยถึงสิ้นอยุธยา พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๒๙๗.

^๒ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ เล่ม ๒ พิมพ์ครั้งแรก (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๑๕๐.

จึงเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนไทย ไทยพวน^๓ และไทยเขมร^๔

กลุ่มคนไทยพวนและไทยเขมรที่ตั้งถิ่นฐานที่เมืองพนมสารคามนี้ ได้อพยพมาจากดินแดนล้านช้างและเขมรด้วยสาเหตุจากการถูกกวาดต้อนเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในคราวที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ยกทัพไปตีลาวและเขมร ได้กวาดต้อนคนลาวและเขมรลงมาเป็นจำนวนมาก^๕ ซึ่งปรากฏในเอกสารทางราชการว่ามีการกวาดต้อนคนลาวลงมายังบ้านท่าพรุ่น แขวงเมืองฉะเชิงเทรา^๖ และมีหนังสือให้ส่งครัวเขมรของพระยาพิชัยโลกและพระยามหาธิราชจากเมืองโพธิสัตว์ลงมาตั้งถิ่นฐานที่แขวงเมืองฉะเชิงเทรา^๗ และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็มีครัวเขมรที่เจ้าพระยาอภัยภูเบศรนำมาจากมณฑลบูรพาครวสียมณฑลให้แก่ฝรั่งเศษมาอยู่รวมปะปนกับกลุ่มเดิมด้วย^๘

การอพยพมาตั้งถิ่นฐานยังพื้นที่อำเภอพนมสารคาม และอำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรานี้ ต่างกลุ่มต่างได้นำประเพณีวัฒนธรรมที่เคยปฏิบัติจากบ้านเมืองเดิมตามมาด้วย เห็นได้จากกลุ่มไทยพวนมีประเพณีบุญข้าวหลาม (การเผาข้าวหลามไปทำบุญที่วัดในเดือน ๓) พิธีเลี้ยงผีปู่ตา (การทำบุญให้แก่บรรพบุรุษที่ศาลประจำหมู่บ้านในเดือน ๓ เดือน ๖ หรือ เดือน ๗) ประเพณีสารทพวน (การทำบุญให้แก่บรรพบุรุษในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๙) การอาบน้ำเจ็ดช่วง (การอาบน้ำ ๗ บ่อ ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ตอนเที่ยงคืน) เป็นต้น ส่วนกลุ่มไทยเขมรมีประเพณีสารทเขมร (การทำบุญให้แก่บรรพบุรุษในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐) ประเพณีแห่บายเบ็น (การแห่เครื่องเซ่นรอบโบสถ์ในวันสารทเขมร) การอยู่เบ็น (การถือศีลอยู่ที่วัดในเดือน ๑๐) พิธีแซนจะตุ้ม

^๓ไทยพวน หมายถึงคนไทยเชื้อสายลาวพวน

^๔ไทยเขมร หมายถึงคนไทยเชื้อสายเขมร

^๕เพ็ญศรี ดุ๊ก และนารี สาริกฤติ. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวลาวเวียงและลาวพวน ในอำเภอพนมสารคามและอำเภอสนามชัยเขต ฉะเชิงเทรา (กรุงเทพมหานคร: โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๑๖.

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

^๗ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔๒ จุดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนในรัชกาลที่ ๓ ตอนที่ ๑ (ต่อ) และตอนที่ ๒ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๑), หน้า ๙-๑๐.

^๘Vallibhotama, Srisakra, "Ban Muang Khao: The village and the Wat," (Master's thesis, Anthropology, University of Western Australia, 1971) อ้างถึงใน ปราณี วงษ์เทศ, "นิทานชาดกกับโลกทัศน์ของลาวพวน," ใน พื้นถิ่นพื้นฐาน: มติใหม่ของคติชนวิทยาและวิถีชีวิตสามัญของ "พื้นบ้านพื้นเมือง" วรรณวิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๓๑), หน้า ๑๓๔.

(พิธีเซ่นผีปู่ย่าตายาย) พิธีโจลมั่วด(พิธีเข้าทรงเพื่อรักษาโรค) เป็นต้น

ประเพณีการทำขวัญเป็นประเพณีหนึ่งที่พบทั้งในกลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมรในพื้นที่แถบนี้ เหตุที่พบประเพณีดังกล่าวทั้ง ๓ กลุ่มชน เนื่องจากต่างเชื่อว่า “ขวัญ” หรือที่คนไทยเขมรถิ่นนี้เรียกว่า “ปะลิ่ง” จะนำความอยู่เย็นเป็นสุขมาสู่ผู้ที่ถูกเรียกขวัญและชุมชน ดังที่เสฐียรโกเศศ กล่าวไว้ว่า

“...มนุษย์มีความเชื่ออยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งสืบมาแต่โบราณมนานไกล ว่าคนที่เกิดมาทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย ย่อมมีอะไรอยู่อย่างหนึ่งสิงอยู่ในร่างกายมาแต่กำเนิด สิ่งที่ว่านี้ถ้ายังอยู่กับเนื้อกับตัวของผู้นั้น ผู้นั้นก็มีความสุขความสบายไม่ป่วยไข้ได้ทุกข์ ถ้าถึงนั้นหนีหายไปจากตัว ก็จะทำให้ผู้นั้นเป็นไข้ได้ทุกข์ และอาจถึงแก่ความตายได้ ถ้าสิ่งนั้นไม่กลับคืนมาอยู่ในร่างกาย สิ่งทีกล่าวนี้ ภาษาไทยเรียกว่า “ขวัญ”...ขวัญนั้นไม่ใช่ มีแต่ของคนเท่านั้น สิ่งลางอย่าง เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ตลอดจนสิ่งไม่มีชีวิต ลางอย่าง เช่น เสาวเรือน เรือ เกวียน ข้าวเปลือก นาข้าว แม้จนกระทั่ง บ้านเมืองก็มีขวัญเป็นเฉพาะประจำอยู่เหมือนกัน...”^๕

ประเพณีการทำขวัญที่เคยทำมาแต่ครั้งอดีตของกลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร ได้แก่ การทำขวัญเด็กแรกเกิด การทำขวัญจุก การทำขวัญนาค การสู่ขวัญพระ การทำขวัญจิตล็กใหม่ การทำขวัญบ่าวสาว การทำขวัญรักษาคนป่วย การทำขวัญวัวควาย การทำขวัญเกวียน การทำขวัญข้าว การทำขวัญเสา และการสู่ขวัญขึ้นเฮือนใหม่

แม้ว่าทั้งคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร ในอำเภอนมสารคาม และอำเภอราชสาส์น จะมีประเพณีการทำขวัญเช่นเดียวกัน แต่ความเป็นคนละกลุ่มชน ต่างวัฒนธรรมกัน ก็นำมีผลให้ประเพณีทำขวัญของแต่ละกลุ่มชนต่างกันตามไปด้วย ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาวิเคราะห์ บททำขวัญและพิธีกรรมของกลุ่มชนทั้ง ๓ กลุ่ม ที่ยังถือปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน เพื่อเปรียบเทียบ และศึกษาบทบาทที่มีอยู่ในสังคมปัจจุบัน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจสังคมไทยในภาพรวมที่มีความหลากหลายทางกลุ่มชน แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุข

^๕เสฐียรโกเศศ, ขวัญและประเพณีการทำขวัญ. พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๖), หน้า ๓-๕.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อ

- ๑) รวบรวมบททำขวัญที่เป็นมุขปาฐะและลายลักษณ์ของกลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร ในอำเภอพนมสารคาม และอำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา
- ๒) วิเคราะห์เปรียบเทียบบททำขวัญและพิธีทำขวัญของกลุ่มชนต่างๆ ดังกล่าวที่ยังปฏิบัติ อยู่ในปัจจุบัน
- ๓) ศึกษาบทบาทและการดำรงอยู่ของประเพณีการทำขวัญในสังคมปัจจุบัน

สมมติฐานของการวิจัย

บททำขวัญและพิธีทำขวัญมีบทบาทในการธำรงรักษาและสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร ในจังหวัดฉะเชิงเทรา เพราะทุกกลุ่มมีบททำขวัญและพิธีทำขวัญที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ขณะเดียวกันบททำขวัญและพิธีทำขวัญก็ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ ไปด้วย

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้จะรวบรวมบททำขวัญและพิธีทำขวัญทั้งที่เลิกปฏิบัติแล้วและยังคงปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันของกลุ่มคนไทยที่ตำบลหนองยาว กลุ่มคนไทยพวนที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอพนมสารคาม และกลุ่มคนไทยเขมรที่ตำบลดงน้อย อำเภอราชสาส์น และตำบลอื่น ๆ บริเวณใกล้เคียงในอำเภอพนมสารคาม และอำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา เหตุที่เลือกพื้นที่ศึกษาดังกล่าว เพราะที่ตำบลหนองยาวมีชนทั้ง ๓ กลุ่ม ที่ตำบลเมืองเก่าเป็นกลุ่มคนไทยพวนที่ใหญ่ที่สุด และที่ตำบลดงน้อยเป็นกลุ่มคนไทยเขมรที่ใหญ่ที่สุด

ข้อตกลงเบื้องต้น

คนไทย	หมายถึง	คนไทยที่มีบรรพบุรุษเป็นคนไทยดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้
คนไทยพวน	หมายถึง	คนไทยเชื้อสายลาวพวน
คนไทยเขมร	หมายถึง	คนไทยเชื้อสายเขมร
ทำขวัญ	หมายถึง	พิธีและบทสวด หรือคำกล่าวในพิธีทำขวัญของคนไทยและไทยเขมร
สู่ขวัญ	หมายถึง	พิธีและบทสวด หรือคำกล่าวในพิธีทำขวัญของคนไทยพวน
หมอลำขวัญ	หมายถึง	ผู้ประกอบพิธีทำขวัญที่เป็นคนไทย ไทยเขมร และไทยพวน (เรียกว่า หมอลำ)

วิธีดำเนินการวิจัย

๑) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารลายลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการทำขวัญ และประวัติความเป็นมาของกลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร ในอำเภอพนมสารคาม และอำเภอราสี จังหวัดฉะเชิงเทรา

- ๒) เก็บข้อมูลภาคสนามเรื่องบททำขวัญและพิธีทำขวัญ
- ๓) ถอดข้อความจากแถบบันทึกเสียงและการสัมภาษณ์
- ๔) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา
- ๕) เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑) ได้รวบรวมบททำขวัญและพิธีทำขวัญของกลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร ในอำเภอพนมสารคาม และอำเภอราสี จังหวัดฉะเชิงเทรา
- ๒) ทำให้เข้าใจบทบาทของประเพณีการทำขวัญที่มีต่อคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร
- ๓) ทำให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของประเพณีการทำขวัญในสังคมปัจจุบัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง ขวัญ มีดังนี้

๑. หนังสือเรื่อง ประชุมเชิญขวัญ คือ คำกลอนสำหรับว่าเวลาทำขวัญในงานต่าง ๆ ที่เป็นประเพณีไทย^{๑๑} ของ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พ.ศ. ๒๔๖๑

สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงมีพระวินิจฉัยว่า เกิดแต่ความเชื่อว่าจะบรรดาคนที่เกิดมามีธรรมชาติอันหนึ่งเรียกว่า "ขวัญ" ประจำสำหรับพิทักษ์รักษาตัวทุก ๆ คน ถ้าขวัญของใครอยู่กับตัวผู้นั้นก็มีความสุขสำราญอยู่เป็นปกติ ถ้าขวัญของใครหลบหนีนี้ทิ้งไปเสียจากตัวผู้นั้นก็มักเกิดเจ็บไข้ เป็นต้น ขวัญนั้นทำนองเป็นที่เลี้ยงที่รุ่มราวคราวเดียวกันกับตัวคนเจ้าของขวัญ เวลาตัวคนยังเป็นทารก ขวัญก็มักซี้ตื้นเต้นตกใจเหมือนทารก มีเหตุอะไรน่ากลัวสักหน่อย ก็อาจจะทิ้งเจ้าของหลบหนีกระเจิดกระเจิงไปอยู่ตามป่าตามดง จนหายตกใจจึง

^{๑๑}สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมเชิญขวัญ คือ คำกลอนสำหรับว่าเวลาทำขวัญในงานต่าง ๆ ที่เป็นประเพณีไทย, พิมพ์ครั้งแรก (พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๖๑), คำนำ, หน้า ๑-๒.

จะกลับมาสู่ร่างกายอย่างเดิม เมื่อตัวคนเติบโตใหญ่ขึ้น ขวัญก็ค่อยรู้จักหนักแน่นมีสติอารมณ์ยิ่งขึ้น ตามตัวคนโดยลำดับ จนเป็นผู้หลักผู้ใหญ่พอैयाเจ้าเรือน ขวัญก็เป็นผู้ใหญ่ไปด้วยกัน

๒. หนังสือเรื่อง "ขวัญและประเพณีการทำขวัญ"^{๑๑} ของ เสฐียรโกเศศ พ.ศ. ๒๕๐๖

หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๓ ภาค ภาคแรกกล่าวถึง "ขวัญ" ว่าเป็นความเชื่อของมนุษย์ที่มีมาแต่โบราณ ถ้าอยู่ในร่างกายของผู้ใดก็จะทำให้มีความสุขความสบาย ถ้าหนีไปจากร่างกายก็จะทำให้เกิดทุกข์และป่วยไข้ และสรุปว่า "ขวัญ" คือวิญญาณที่อยู่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า "soul" ซึ่งสามารถสิงสถิตอยู่ในร่างกายคน รวมทั้งสิ่งมีชีวิตอื่นและสิ่งไม่มีชีวิต รวมทั้งกล่าวถึงคำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับขวัญ เช่น ขวัญดี ขวัญอ่อน เสียขวัญ เป็นต้น และโอกาสในการทำขวัญ ภาคที่สองกล่าวถึงเรื่องบายศรีที่ประกอบด้วยประเภทของบายศรีทั้งบายศรีของชาวบ้านและบายศรีของหลวง ลักษณะของบายศรีที่มีบายศรีปากชามและบายศรีใหญ่ พิธีทำขวัญของหลวงและชาวบ้านในแต่ละภูมิภาค ภาคที่สามเป็นการวิจารณ์รายละเอียดบางขั้นตอนในพิธีทำขวัญที่น่าสนใจ เช่น ตอนผูกขวัญ ตอนบายศรี ตอนเวียนเทียน ตอนจุดเทียนชัย เป็นต้น

๓. หนังสือเรื่อง "ประเพณีโบราณไทยอีสาน"^{๑๒} ของ พระมหาปริชา ปริญญาโน พ.ศ. ๒๕๓๐

กล่าวว่า "ขวัญ" อย่างหนึ่งหมายถึงผมหรือขนที่เวียนเป็นก้อนหอย อย่างหนึ่งหมายถึงเอาสิ่งที่ไม่เป็นตัวตน นิยมกันว่ามีประจำชีวิตของคนและสัตว์ตั้งแต่เกิดมา เราชอบเรียกคนและสิ่งของที่เรารักว่าขวัญ เช่น ลูกที่รักเรียกลูกขวัญ เมียที่รักเรียกเมียขวัญ เป็นต้น ของที่นำมาให้ในเวลาทำขวัญเรียกขวัญ เส้าเรือนที่ตั้งลงหลุมก่อนเรียกเส้าขวัญ นาแรกก่อนเรียกว่านาขวัญ ข้าวบายศรีเรียกข้าวขวัญ ไช้ปอกเรียกไช้ขวัญ ผู้ทำขวัญเรียกหมอขวัญ การทำพิธีเรียกขวัญเรียกสู่ขวัญ คำสู่ขวัญเรียกสู่ขวัญ

๔. หนังสือเรื่อง "Tham Khwan: How to Contain the Essence of Life"^{๑๓} ของ Ruth-Inge-Heinze. 1982

^{๑๑} เสฐียรโกเศศ, ขวัญและประเพณีการทำขวัญ. พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๖).

^{๑๒} พระมหาปริชา ปริญญาโน, ประเพณีโบราณไทยอีสาน พิมพ์ครั้งที่ ๖ (อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๐), หน้า ๒๓๘.

^{๑๓} Ruth-Inge-Heinze, Tham Khwan: How to Contain the Essence of Life. (Kent Ridge: Singapore University Press, 1982), p. 17.

อธิบายว่า "ขวัญ" เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับพื้นฐานของชีวิตและความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ซึ่งอาศัยอยู่ในร่างกาย แต่ขวัญก็สามารถหนีออกไปจากร่างกายได้เมื่อนอนหลับ บ่อยไข้ หรือ เสียชีวิต ถ้ามนุษย์ปราศจากขวัญแล้วก็ไม่ใช่มนุษย์ที่สมบูรณ์ เมื่อมนุษย์เจริญเติบโตขึ้น ขวัญก็จะ แข็งแรงและประจำอยู่ในร่างกายได้ดีขึ้นตามไปด้วย

๕. บทความเรื่อง "ขวัญและคำเรียกขวัญ"^{๔๕} ของ ประคอง นิมมานเหมินท์ พ.ศ. ๒๕๒๑

อธิบายว่า "ขวัญ" คือ พลังหรือกำลังใจของคนเรานั้นเอง ที่มีการเรียกขวัญเมื่อเกิดหกล้ม หรือเคราะห์ร้าย ก็เพราะปรกติกเราหมกมิดใจอ่อนแอ เมื่อมีเหตุให้ตกใจหรือเสียใจ ก็เกิดความ หวั่นไหวเสียกำลังใจได้ บรรพบุรุษจึงมีวิธีการช่วยให้มีกำลังใจคืนมา เกิดความมั่นใจขึ้นมาใหม่ การทำพิธีเรียกขวัญ จึงเป็นการปลอบประโลมใจนั่นเอง และสันนิษฐานว่าขวัญมีจำนวน ๓๒ ขวัญ ที่อยู่ประจำตัวสิ่งต่าง ๆ หรืออาการ ๓๒ ของคนนั่นเอง

๖. วิทยานิพนธ์เรื่อง "บทสวดขวัญจากอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์"^{๔๖} ของ คีตกุทธิ์ พันธุ์วิไล พ.ศ. ๒๕๒๗

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ศึกษาบทสวดขวัญทุกประเภทในอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยใช้ ข้อมูลที่เป็นมุขปาฐะในพิธีสวดขวัญเป็นหลัก ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับพิธีและบทสวดขวัญ รูปแบบ คำประพันธ์ ภาษา วิถีชีวิต ค่านิยม รวมทั้งแทรกประวัติของหมอขวัญในงานวิจัย

จากการศึกษาพบว่า การสวดขวัญที่ยังคงทำอยู่ ได้แก่ การสวดขวัญภาค การสวดขวัญจ้วควาย การสวดขวัญข้าว การสวดขวัญบ่าวสาว การสวดขวัญเจ็บป่วย ส่วนการสวดขวัญที่เลิกทำแล้ว ได้แก่ การสวดขวัญช้าง และการสวดขวัญจุก การดำเนินเรื่องเริ่มต้นด้วยบทชุมนุมเทวดา บทไหว้ครู อารัมภบท บทเชิญขวัญ บทปลอบขวัญ บทกวาดเคราะห์ และบทให้พร ลักษณะคำประพันธ์เป็น ร่ายที่ไม่เคร่งฉันทลักษณ์ แต่พบการใช้กลอนในบทสวดขวัญภาคจำนวนหนึ่ง ภาษาที่ใช้มีวรรณศิลป์ และความหมายที่ดี และแสดงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นด้วยภาษาถิ่น เนื้อหาของบทสวดขวัญสะท้อน ความเชื่อและวิถีชีวิตของคนในสังคม

^{๔๕} ประคอง นิมมานเหมินท์, "ขวัญและคำเรียกขวัญ," ใน *ลานนาไทยคดี*. ประคอง นิมมานเหมินท์ และ ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, บรรณาธิการ (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, ๒๕๒๑), หน้า ๑๐๘-๑๑๑.

^{๔๖} คีตกุทธิ์ พันธุ์วิไล, "บทสวดขวัญจากอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๗).

๗. วิทยานิพนธ์เรื่อง "คำเรียกขวัญลูกแก้ว การศึกษาด้านรูปแบบและเนื้อหา" ^{๑๖} ของ นฤมล เรืองรังษี พ.ศ. ๒๕๓๒

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ศึกษารูปแบบและเนื้อหาของคำเรียกขวัญของผู้บรรพชาในเขต ๘ จังหวัดทางภาคเหนือ โดยใช้ข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรและมุขปาฐะ ผู้วิจัยพบว่ารูปแบบของ คำเรียกขวัญ ด้านคำประพันธ์นั้นมีลักษณะที่ไม่เคร่งครัดในฉันทลักษณ์ มีการดำเนินเรื่องหลัก ๓ ตอน คือ ตอนเกริ่นนำ ตอนขยายความ และตอนลงท้าย ด้านเนื้อหาพบว่าคำเรียกขวัญลูกแก้ว ทางภาคเหนือมีเนื้อหาหลัก ๘ เนื้อหาด้วยกัน คือ การเกริ่นนำ การปฏิสนธิ การพรรณนาบายศรี การเชิญขวัญ การสอนลูกแก้ว การปิดเคราะห์ การพรรณนาด้ายผูกข้อมือ และการลงท้าย ส่วนตอนท้ายผู้วิจัยได้กล่าวถึงเนื้อหาของคำเรียกขวัญลูกแก้วที่สะท้อนความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และการกำเนิดบุตรจนถึงการเลี้ยงดูบุตร

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง กลุ่มคนลาวและเขมรในภาคกลาง มีดังนี้

๑. หนังสือเรื่อง "ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔๒ จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน รัชกาลที่ ๓ ตอนที่ ๑ (ต่อ) และตอนที่ ๒" ^{๑๗}

หนังสือเล่มนี้ เป็นการรวบรวมจดหมายเหตุรายวัน ไบบอก ท้องตรา หมายรับสั่งที่เกี่ยวกับ เหตุการณ์สงครามระหว่างไทย เขมร และญวน ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๗๕ จนถึง พ.ศ. ๒๓๘๓ ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งโปรดตั้งเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ที่สมุหนายกเป็นแม่ทัพใหญ่ไปราชการสงคราม

สาเหตุของสงครามครั้งนี้ เกิดจากญวนมีอำนาจมากขึ้น ได้เข้ายึดหัวเมืองเขมรของไทย และขุนนางเขมรแตกออกเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งเข้าข้างฝ่ายไทย อีกพวกหนึ่งเข้าข้างฝ่ายญวนซึ่ง สมเด็จพระอุทัยธิราช กษัตริย์ของเขมรร่วมเป็นพวกอยู่ด้วย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ไทยต้องทำสงคราม เพื่อแย่งชิงดินแดนเขมรกลับคืนมา โดยในสมัย ร.๓ หลังจากเสร็จศึกปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้เจ้าพระยาบดินทรเดชาเป็นแม่ทัพใหญ่ออกไปตั้ง ค่ายอยู่ที่เมืองพระตะบอง ซึ่งท้ายสุดฝ่ายญวนได้ขอผูกไมตรีกับฝ่ายไทย แต่อย่างไรก็ตามฝ่ายไทย ก็ยังต้องคอยเฝ้าระวังญวนอยู่ตลอดเวลา

^{๑๖}นฤมล เรืองรังษี, "คำเรียกขวัญลูกแก้ว การศึกษาด้านรูปแบบและเนื้อหา," (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒).

^{๑๗}ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔๒ จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนในรัชกาลที่ ๓ ตอนที่ ๑ (ต่อ) และ ตอนที่ ๒ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๑).

สงครามในครั้งนี้ ฝ่ายไทยได้มีการเกณฑ์แรงงานชาวไทย และลาวส่วนหนึ่งสำหรับทำนา เพื่อส่งเสบียงให้แก่กองทัพ และอีกส่วนหนึ่งสำหรับทำสงคราม รวมทั้งได้กวาดต้อนชาวเขมรตั้งแต่นั้นขึ้นเจ้านายจนถึงสามัญชนเข้ามาตั้งถิ่นฐานยังหัวเมืองชั้นใน ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ราชบุรี นครชัยศรี อรัญประเทศ ปราจีนบุรี และฉะเชิงเทรา เพื่อไม่ให้เป็นกำลังพลและแรงงานสำหรับผลิตเสบียงของญวน

๒. รายงานผลการวิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวลาวเวียงและลาวพวนในอำเภอพนมสารคามและอำเภอสนามชัยเขต ฉะเชิงเทรา”^{๑๘} ของ เพ็ญศรี ดุ๊ก และนารี สาริกฤติ พ.ศ. ๒๕๒๒

จากการศึกษาพบว่า ชาวลาวเวียงและลาวพวนในอำเภอพนมสารคาม และอำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้อพยพเข้ามาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวครวปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ ได้มีการกวาดต้อนและเกลี้ยกล่อมชาวลาวเป็นจำนวนมากให้ลงมาตั้งถิ่นฐานยัง “บ้านท่าพราน” ซึ่งต่อมายกขึ้นเป็น “เมืองพนมสารคาม” ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ “บ้านพระงาม” ซึ่งต่อมายกขึ้นเป็น “เมืองสนามชัยเขต” ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวลาวที่อพยพเข้ามาตั้งแต่เจ้านาย ภิกษุ และสามัญชน รัฐบาลได้ให้ชนชั้นเจ้านายของลาวปกครองชาวลาวชนชั้นสามัญที่มีสถานภาพเป็น เสดย ไพร่สม ไพร่หลวง เลกกาส เลกกงเมือง และเลกกงนอก มีหน้าที่ส่งส่วยและถูกเกณฑ์ใช้แรงงาน

ด้านประเพณีวัฒนธรรม ชาวลาวยังคงสืบทอดเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไว้ เห็นได้จากสถาปัตยกรรมของอุโบสถ จิตรกรรมฝาผนัง ประเพณีบุญข้าวห่อ บุญข้าวหลาม บุญพระเวส บุญข้าวหลาม เป็นต้น

๓. วิทยานิพนธ์เรื่อง “วรรณกรรมไทพวน ความสัมพันธ์กับสังคม”^{๑๙} ของ ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ พ.ศ. ๒๕๓๙

^{๑๘}เพ็ญศรี ดุ๊ก และนารี สาริกฤติ. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวลาวเวียงและลาวพวน ในอำเภอสนามสารคามและอำเภอสนามชัยเขต ฉะเชิงเทรา (กรุงเทพฯ: โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙).

^{๑๙}ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์, “วรรณกรรมไทพวน: ความสัมพันธ์กับสังคม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙)

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษานิทานของกลุ่มไทพวนที่อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก โดยใช้ข้อมูลทั้งที่เป็นมุขปาฐะและลายลักษณ์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของนิทานไทพวน ตลอดจนศึกษาประวัติความเป็นมาของกลุ่มไทพวนที่อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

จากการศึกษาพบว่า โครงสร้างของนิทานไทพวนมีโครงเรื่องไม่ซับซ้อน และโครงเรื่องซับซ้อนตามประเภทและความยาวของเรื่อง การเปิดเรื่องและปิดเรื่องของนิทานลายลักษณ์เริ่มต้นด้วยบทไหว้ครู ปรณิธานของผู้จาร จุดประสงค์ของการจารและความสำคัญของต้นฉบับลายลักษณ์ บทอรรถวิพากษ์ของผู้จาร และเงื่อนไขในการยืมต้นฉบับตัวเขียน ส่วนการเปิดเรื่องและปิดเรื่องของนิทานมุขปาฐะขึ้นอยู่กับจุดประสงค์และกลวิธีของผู้เล่า แนวคิดในนิทานไทพวนมักเกี่ยวกับเรื่องบูรพกรรม การทำบุญ ความรัก ชนชั้น และคุณธรรม ตัวละครเอกฝ่ายชายเป็นตัวละครแบบอุดมคติที่มีธรรมะและชาติกำเนิดเป็นกษัตริย์ ตัวละครเอกฝ่ายหญิงเป็นตัวละครแบบฉบับที่มีรูปโฉมงดงามและกระทำแต่ความดี ตัวละครฝ่ายร้ายเป็นตัวละครที่กระทำแต่ความชั่ว ส่วนตัวละครผู้ช่วยมีหน้าที่ช่วยเหลือพระเอกและเสริมบทบาทของตัวละครเอกให้โดดเด่นขึ้น ด้านปมความขัดแย้งสามารถพบความขัดแย้งได้ในระดับครอบครัว ระดับกลุ่มสังคม และระดับต่างสังคม อีกทั้งนิทานไทพวน มีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมและนิทาน โดยสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ฟัง ช่วยเสริมวัฒนธรรมให้สมบูรณ์และเข้มแข็งยิ่งขึ้น ให้การศึกษาแก่กลุ่มชน ควบคุมดูแลรักษาแบบแผนของสังคม สร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของกลุ่มชน และปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ของนิทานมุขปาฐะ

นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มไทพวนที่อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เป็นกลุ่มชนที่ถูกกวาดต้อนมาจากเวียงจันทน์ในฐานะเชลยศึกตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนตันเพื่อทดแทนพลเมืองที่ถูกพม่ากวาดต้อนไปเมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ด้านชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มไทพวนนั้น มีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชน เช่น การแต่งกาย ภาษา พิธีกำฟ้า สูดเสื่อสูดผ้า เลี้ยงผีปู่ตา อาบน้ำก่อนกา บุญข้าวหลาม เป็นต้น

๔. หนังสือเรื่อง "ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์"^{๒๐} ของ บังอร ปิยะพันธุ์ พ.ศ. ๒๕๒๙

^{๒๐}แก้ไขปรับปรุงจาก บังอร ปิยะพันธุ์, "ประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวลาวในหัวเมืองชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๙).

หนังสือเล่มนี้ เป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาและวิเคราะห์เกี่ยวกับการย้ายถิ่นของชาวลาวที่เข้ามาตั้งชุมชนขึ้นในหัวเมืองชั้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น วิธีการปกครองชาวลาวภายใต้รัฐบาลไทย ผลกระทบทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของชาวลาว

จากการศึกษาพบว่า ชาวลาวที่ย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานยังหัวเมืองชั้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีทั้งชาวลาวในหัวเมืองเหนือ ลาวในหัวเมืองอีสาน ลาวเวียง ลาวพวน ลาวโซ่ง และลาวภูครั้ง ลักษณะการย้ายถิ่นเป็นการถูกกวาดต้อนเข้ามามากกว่าการอพยพเข้ามาเอง รัฐบาลไทยมีวิธีการปกครองดูแลชาวลาวโดยให้ออกไปอยู่กันเป็นกลุ่มตามเชื้อสาย และตั้งหมู่บ้านสลับกับหมู่บ้านไทย มีนโยบายให้ขุนนางชาวลาวปกครองชาวลาวในชุมชนด้วยตนเอง เพื่อสะดวกในการปกครอง แต่จะมีขุนนางไทยระดับสูงควบคุมขุนนางลาวอีกทีหนึ่ง รวมทั้งสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวลาวในฐานะไพร่ลาวหรือเลกลาวที่มีหน้าที่ส่งส่วยและถูกเกณฑ์แรงงาน และประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่